

HARP VE ESARET: İNGİLTERE'NİN KUT YENİLGİSİ VE İNGİLİZ BASINI*

WAR AND CAPTIVITY: BRITAIN'S DEFEAT AT KUT AND THE BRITISH PRESS

Ü. Gülsüm POLAT*

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Öz: I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunun muharebe alanı oldukça geniş ve zorlayıcıydı. Savaş arifesinde Britanya İmparatorluğu muhtemel savaşa Osmanlı Devleti'nin dahil olmasını istememekle beraber bunun mümkün olduğunu görüyordu. İngiliz savaş planlayıcıları tarafından Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olması durumunda Basra körfezinden bir çıkarma yapılması konusunda hazırlıklar yapılmıştı. Gerçekten de 1914 Kasımının altısında İngiliz taarruzu kapsamında Hint birlikleri Fav'dan çıkarmayı başlattılar. İngiliz birliklerinin ileri hareketi yerel kuvvetlerle ve Osmanlı VI. Ordusunun manevralarıyla durdurulmaya çalışıldı. Hedefin Bağdat'a kadar ulaşmak olduğu bu ileri harekatta İngiliz birlikleri 26 Eylül 1915'te Kütü'l Amâre'yi işgal ettiler. Irak'taki Osmanlı kuvvetlerinin başına Alman Mareşali Goltz Paşa Ekim 1915'te getirildi. İngiliz birliklerini komuta eden General Townshend Bağdat'a 30 km uzaklıktaki bölgede taarruza başladı. Uzun çarpışmalardan sonra İngiliz birlikleri Kütü'l Amâre'ye çekildiler. Bundan sonra Osmanlı kuvvetleri kaleyi kuşatma altına aldılar. İngilizler kuşatmayı yarmak için mücadele ettilerse de Halil Paşa komutasındaki bu kuşatmayı yaramadılar. Tüm bu askeri gelişmeler özellikle savaş haberlerinin neredeyse her gün büyük yer tuttuğu İngiliz basınında çeşitli şekillerde haber oldu. Bu çalışmada Aralık 1915'te Kütü'l Amâre'de İngiliz ordusunun sıkıştırılmasıyla başlayıp 29 Nisan 1916'da İngiliz birliklerinin teslim olması ile sona eren süreç İngiliz basınında yer alan haberler üzerinden özellikle İngiliz yerleşik nizamının sesi konumunda olan *The Times*'de çıkan haberler üzerinden bir değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Bu bağlamda İngiliz kamuoyuna gelişmelerin nasıl yansıtıldığı, haber kaynaklarının neler olduğu üzerinde durulacaktır. *The Times*'de verilen haberlerin İngiliz kamuoyunda ne tür bir etki yaratmış olabileceği değerlendirilecektir. Bu noktada Kütü'l Amâre'de İngiliz birliklerinin sıkıştırılmasından teslimini yaşadığı 29 Nisan 1916'ya kadarki dört aylık süreçte haberlerin içeriği tahlil edilerek Türklerin kazandığı bu zaferin ardından *The Times*'in olayları nasıl ele aldığına da kısaca değinilerek çalışma tamamlanacaktır. Araştırmanın ana kaynağını İngiliz basını, dönemin hatıratları ve diğer telif tetkik eserler oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kütü'l Amâre, The Times, kamuoyu, I. Dünya Savaşı, İngiltere

Abstract: The battlefield of the Ottoman army in World War I was quite extensive and challenging. On the eve of the war, the British Empire was not required to involve the Ottoman State in the potential conflict but considered it a possibility. In the event that the Ottoman Empire was involved in the war by British war planners, preparations were made for a landing from the Gulf of Basra. Indeed, at the bottom of November 1914, British troops started to land Indian troops from Fao. The British forces' uprisings were carried out by local forces and Ottoman VI. army tried to stop. The British troops invaded Kut al-Amara on September 26, 1915 in this advanced operation where the target was reached up to Baghdad. The German Marshal Goltz Pasha, who take the lead of Ottoman forces in October 1915. General Townshend, who commanded the British troops, launched an attack on Baghdad, 30 kilometres away. After long struggles, the British troops were drawn to the Kütü'l Amâre. After that, the Ottoman forces besieged the Kütü'l Amâre. Although the British were struggling to break the siege, they could not succeed because of the successful tactics of Halil Pasha. All these military developments have been reported in various forms, especially in the British press, where war stories are taking place almost every day. In this study, the process which started with the compression of the British army in Kut al-Amara in December 1915 and the surrender of the British troops on April 29, 1916 ended with the news in the British press, especially on the news in *The Times*, it will evaluate it. In this context, the British public will focus on how developments are reflected, and what news sources are. The news in *The Times* will have an impact on the British public. At this point, the content of the news in the four months of April 29, 1916, when British troops were handed over from the compression of the British troops, was analyzed and after the victory the Turks earned, the study will be concluded by briefly mentioning how *The Times* handled the events. The main source of the research will be related copies of *The Times*, memories and other academic works. This work, in which *The Times*' main news is the main axis, will also include examples from *The Manchester Guardian*, allowing comparison in the way news media do.

Keywords: Kut al-Amara, Charles Townshend, The Times, public opinion, First World War, Britain

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/Received: 30 Kasım 2024

Kabul Tarihi/Accepted: 3 Aralık 2024

Yayın Tarihi/Publication: 26 Aralık 2024

DOI: <https://doi.org/10.58640/asyar.1593904>

***Sorumlu Yazar/Corresponding Author**

E-Mail: polat.ummugulsu@hbv.edu.tr

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

*Bu çalışmanın öncül bir versiyonu, İstanbul'da, 20-22 Aralık 2017'de gerçekleştirilen 100. Yılında Uluslararası Bağdat (Medinetü's Selâm) ve Kütü'l Amâre Sempozyumu'nda sunulmuş, çalışma basılmamıştır.

Giriş

I. Dünya Savaşı'nda Irak cephesinin askeri gelişmeleri pek çok müstakil çalışmanın konusu olmuştur. Özellikle Kut zaferinin 100. yıldönümü olan 2016'da çeşitli akademik toplantılar gerçekleştirilmiş ve bu literatür daha da genişlemiştir. Bunlardan Atatürk Araştırma Merkezi Yayınlarından olan "*Kütü'l-Amâre Zaferi. I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*" başlıklı çalışma aynı adla düzenlenen toplantının bildirilerinden oluşmaktadır. Otuzaltı akademik yazının bulunduğu bu külliyatta Irak cephesinin çok çeşitli yönleri ele alınmıştır. (Metin 2016: 97-126, Akandere 2016: 521-540). Bu sempozyumdaki çalışmalar dışında Küçükvatan 2013: 55-85, Shaker, 2016:1-10 gibi isimlerin çalışmaları Osmanlı askeri hareketinin temel eserlerini (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1979) farklı açılardan güçlendirmiştir. Kaldı ki I. Dünya Savaşı'nın askeri safahatı hakkında da literatür gün geçtikçe artmaktadır (Uyar 2020). Bu çalışmada ise Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında Mezopotamya hareketi çerçevesinde gelişmelere ve İngiliz kamuoyunda harbe dair gelişmelerin nasıl haber yapıldığı konusuna değinilecektir.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş sınırlarında komşusu olmamasına rağmen en fazla mücadeleyi yaşadığı devletin Büyük Britanya İmparatorluğu olması şaşırtıcı değildi. Zira dünyada stratejik güzergâh ve adaların kontrolünü elinde tutmak konusunda en büyük iştiaak ve bu yönde başarı hâlâ İngiliz İmparatorluğuna aitti. Aslında Balkanlarda yaşanan sorunların bir neticesi gibi görünen savaşa Osmanlı Devleti'nin girmesinin oldukça muhtemel olduğunu gerek İstanbul'daki diplomatik temsilcisinin raporlarından gerekse Osmanlı coğrafyasında görülen askeri hareketlilikten anlıyorlardı. Bu durumun gerçekleşmesi halinde Osmanlı Devleti'nin tüm açık limanlarının bombardıman edilmesi ve Boğazlar üzerinden bir operasyona girilmesi beklenen ilk girişimlerdi. Gerçekten de Osmanlı Devleti'nin savaşa girmiş kabul edildiği Rus limanlarının bombardıman edilmesinin hemen ardından tüm açık limanlar Yaffa, İzmir, Akabe, Çanakkale Boğazı'nın dış istihkâmları bombardıman edildi (Keleşyılmaz 1999: 139-153, Aksakal 2010). Diğer taraftan İngiltere'nin Doğu'daki yönetim merkezi olan Hindistan ve bu bağlamda Hindistan valiliğinin sevk ve idaresinde Mezopotamya Seferi kuvvetleri Osmanlı topraklarında kara birliklerinin ilk faaliyeti denebilecek Fav çıkarmasını Kasım 1914'te gerçekleştirdi.

Amaç bölgedeki zayıf Osmanlı kuvvetlerinin zaafından ve bölgedeki yerel aşiret yapısından faydalanarak Osmanlı birlikleri arasında irtibatı kesecek stratejik noktaları ele geçirerek kuzeye Bağdat'a ulaşmaktı. Bölgenin savunması için Osmanlı Devleti'nin bölgedeki askeri gücü yetersiz olduğundan yerel aşiretlerin desteğini almak yoluna gidilmiş ve Teşkilât-ı Mahsûsa'nın önemli isimlerinden Süleyman Askerî Bey komutan olarak gönderilmişti. İlk muharebelerde

başarı elde edilemedi ve İngiliz kuvvetleri yerel aşiretlerden bazılarının da desteği yahut İngilizler lehine pasif tavırları nedeniyle ilerlemeye devam ettiler. Bu ilerleyişin her evresi pek çok muharebe ve askeri manevrayla karşılaştı. Ancak İngiliz birlikleri Bağdat yönlü ilerleyişine devam ettiler. Bu durum Selmanpak Muharebesi ardından Kütü'l-Amâre'ye çekilme kararının devamında bir mevzi savunması şekline dönüştü. İngiliz birliklerinin Kut'a çekilmesi çok büyük kayıplarla olduğundan bundan sonra yardım birliklerinin gelişini beklemek durumunda kaldılar. Yardım birliklerinin ilerleyişleri ve Türk kuvvetleri ile girdikleri çatışmalar, kuşatma altındaki İngiliz birlikleri ile Türk kuvvetleri arasındaki mücadelenin dışında ayrı bir askeri hareket olarak ortaya çıkacaktı (Arşiv Belgelerine Göre Kutü'l-Amâre Zaferi 2016: 398, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, S. 118, Temmuz 2004) . Tüm bu süreçler tarafların basınında haber olacaktı. Bu haberlerin içeriği savaş şartlarının basın üzerindeki etkisini taşıırken haberlerin şekli ve kullanılan dil her zaman aynı olmadı. Bu noktada ilgili süreci ve haberleri daha yakın mercek altına almakta fayda vardır.

1. *The Times* ve Kut Muharebeleri

Genel itibariyle Osmanlı coğrafyasında yürütülen muharebeler İngiliz basınında diğer savaş haberleri gibi yer alıyordu. İngiliz basını I. Dünya Savaşı ile birlikte savaş haberlerini verirken kullandığı dile çok dikkat ediyordu. Bu anlamda Osmanlı basınında görülen katı sansür yöntemleri ile aynı ölçüde bir kısıtlama görülmemekle birlikte İngiliz savaş gelişmeleri verilirken alınan ağır yenilgiler ve kayıplar toplumun hissiyatına dikkat edilerek veriliyordu. İngiliz basınının ve okuyucularını oluşturan kamuoyunun eğitim ve toplumsal bilincinin düzeyi ve beklentisinin belirleyici olduğu söylenebilir (McEwen 1982:468). İngiliz gazeteleri içerisinde içeriği ve haber güvenilirliği, hitap ettiği kitle gibi yönlerden önemli farklılıklar taşıyan çok geniş yelpazede bir basım-yayım, gazete çeşitliliği olduğu hatırlanmalıdır. Bu noktada *The Times*'ın en dikkat çekici özelliğinin toplumun eğitim düzeyi daha yüksek kesimine hitap etmesiydi. *The Times* gibi bir gazeteyi böyle bir çalışmada öncelikli kabul etmekteki bir diğer sebep ise onun İngiliz yerleşik nizamının sesi olmasıdır. Öyle ki, I. Dünya Savaşı yıllarında inceleyeceğimiz tarih aralığında *The Times*'ı yönetenler ile Britanya'nın savaş faaliyetleri konusunda karar verici konumunda olanlar arasında adı konulması güç benzerlikler vardır. Bu kişiler benzer eğitim sisteminden geçip, uzun yıllar birlikte zaman geçirdikten sonra benzer dünya görüş ve bakış açılarına sahip olabilmekteydi. Bu nedenle *The Times*'ın olayları ele alış biçiminin devletin resmi bakış açısının en yakın hali olduğunu düşünmek mümkündür (Boyar 2009: 291-324). *The Times*'ın Kut ile ilgili haberleri nasıl verdiği Irak cephesi ile ilgili haberlerin dönemin Türk yetkililer tarafından da takip edilmesinden öyle anlaşılıyor ki önemseniyordu. *The Times*'da Kutü'l-Amâre ile ilgili yayınlanan haberler zaman zaman Türkçeye çevriliyor ve ilgili makamlarla paylaşılıyordu.

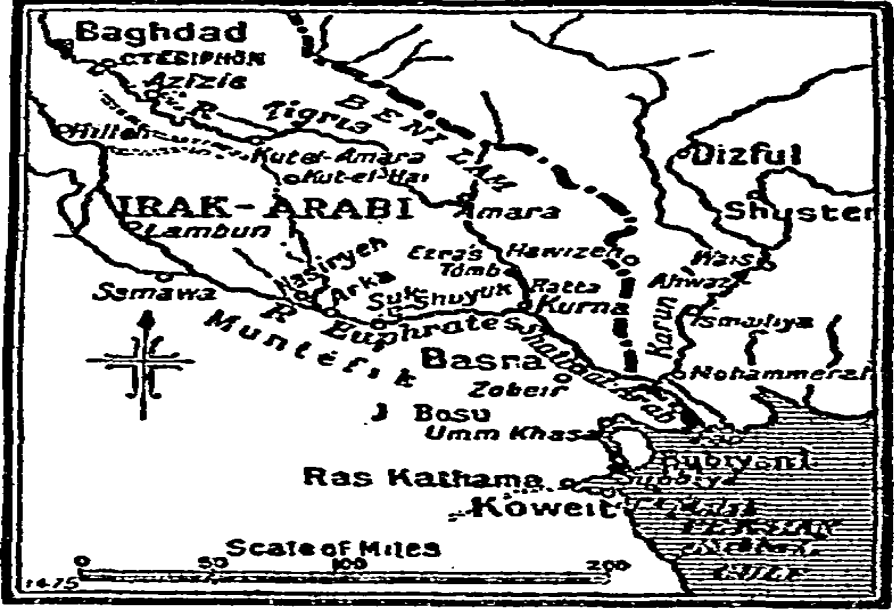
Bu çalışma kapsamında ele aldığımız süreç Mezopotamya cephesinin en kritik çatışmalarının yaşandığı günlerdir. Zira 1915 Kasımında Selman-ı Pak'da Türk ve İngiliz kuvvetleri arasındaki muharebenin ardından da Türk birliklerinin takib hareketi neticesinde Delabiha Muharebesi'nde Türk kuvvetleri büyük direniş göstermişti. Bundan sonraki günlerde İngiliz birlikleri Kut'a çekileceklerdi. Savaşın bu aşamasında İngiltere'nin cepheden verdiği haberler işlerin yolunda olduğu izlenimini güçlendirici nitelikteydi. Ünlü İngiliz Ortadoğu uzmanı Mark Sykes (1879-1919) 1 Haziran 1915'te Londra'dan başladığı seyahati kapsamında Mezopotamya birliklerini ziyaret etmişti. İngiltere'nin en eski pazar gazetelerinden olan *The Observer*'da 21 Kasım'da çıkan bir haberde Mezopotamya birliklerini ziyaret eden Mark Sykes'in izlenimlerine yer verilmişti. Burada Kut'a gelen İngiliz birlikleri ile Arapların diyalogu hakkında bilgi verilirken Araplarla İngiliz askerleri arasında son derece iyi bir iletişim olduğu vurgulanıyordu. 30 Eylül'de Kut'ta bir palmiye ağacının altında çatışmalardan esir alınan Türk askerlerinin toplandığı burada bir Türk esirinin şu sözleri sarf ettiğine değiniliyordu: *"Ben Konya'dan geliyorum efendim, küçük bir köyden, Hasan Bey köyü. Burada ormanlar, tarlalar, akarsular ve büyük dağlar vardır. Evet, bir karım ve dört küçük çocuğum var. Haber şöyle devam ediyordu: "Biz konuşurken gözleri yaşla doldu... Evet efendim bir asker olarak ağladığım için utanıyorum. Yunan Harbi'nde ve Balkan Harbi'ndeydim ve şimdi herşeyimi kaybetmiş bir adamım ve bu Enver yüzünden ki en iyi dostlarına karşı savaşan birisi. Kim duymuş İngilizlerin Osmanlılara karşı savaştığını? Ama Abdülhamid düştüğünden beri Almanlar bizi hendekleri doldurmamız için kullandılar ve bizden çaldıkları demiryollarını korumak için bizi öldürdüler"* ("Battle of the plain. How we drove the enemy from Kut. Great exploit of the war", *The Manchester Guardian*, 21 Kasım 1915). Bu ifadeler yalan ve propaganda kurgulardan ibaret olmalıydı. Enver Paşa o günlerde İngiliz makamlarının karşı politikasında hedeflerden biriydi. Kaldı ki, esir düşen Türk askerinin ağzından aktarılan *"Almanlar yüzünden savaşmak zorunda oldukları", "kadim İngiliz dostluğunun Enver Paşa yüzünden kaybedildiği"* sözleri İngiltere'nin savaş propaganda söylemlerinin temelinde yer almaktaydı.

Aralık 1915'ten itibaren Mezopotamya seferi ile ilgili gelişmeler Townshend'in birliklerinin savunma pozisyonuna geçmesiyle İngiliz basını açısından daha zorlayıcı bir boyut kazanacaktı. Bilindiği üzere 3 Aralıkta Kütü'l Amâre'ye giren Townshend ve İngiliz kuvvetleri burayı savunmaya karar vermişti (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1979: 398-431). Türk ana kaynaklarına bağlı değerlendirmeler Townshend'in Kütü'l Amâre yönünde dikkatli ve başarılı bir çekilme planı çerçevesinde olup ancak açlık, susuzluk ve yorgunlukla ulaştığını bu nedenle burada yeniden bir taarruza girişemediğini belirtmektedir (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1979: 432). Beklendik biçimde İngiliz basınında ilk haberler Kut'ta savunma mevkiine geçişin zorlayıcı nedenlerden çok bir tercih olduğu izlenimini veriyordu.

Aralık 1915'teki Kütü'l Amâre ile ilgili haberler incelendiğinde 1915 Aralık ayında İngiliz birliklerinin Türk birliklerince sıkıştırılmalarıyla başlayan sürecin *Kut'a güvenli varış* başlığıyla ele alınmaya başlandığı görülmektedir ("Safe arrival at Kut", The Times, 7 Aralık 1915. *The Manchester Guardian*'da Amsterdam kaynaklı olarak General Townshend'in birliklerinin Kut'a ulaştığını yazmıştı; "Baghdad Retreat. British force reaches Kut-el Amara", The Manchester Guardian, 7 Aralık 1915). Bu habere göre Townshend'in kuvvetleri çok fazla muharebe etmeden Kütü'l Amâre'ye ulaşmıştı. Aynı sayfada bir diğer haberde ise bir resmi bildiri basılmak üzere Amsterdam üzerinden The Times'a gelmişti. Bu bildiri şu şekildeydi: Hindistan Bakanlığı General Townshend'in kuvvetlerinin Kütü'l Amâre'ye daha fazla muharebe etmeden ulaştığına dair bilgi almıştır. Diğer taraftan aynı haberde bir Türk resmi bildirisine de yer veriliyordu. Bu bildiriye *The Times*'ın Reuters üzerinden aldığı anlaşılıyordu. Türk resmi bildirisinde Irak (Mezopotamya) cephesinde İngiliz birliklerinin Kütü'l Amâre'de toplandığı buranın da hali hazırda kuşatıldığı belirtiliyordu. 3 Aralık'ta Türk birliklerinin Kütü'l Amâre'ye 2 saatlik yürüyüş uzaklığında düşman birliklerini batı ve kuzeyden sıkıştırıldığını ayrıca mühimmat yüklü bir düşman gemisinin ele geçirildiğini, mühimmat dışında bazı esirler de ele geçirildiğine değiniliyordu. Aynı gün Von Der Goltz Paşa'nın Mezopotamya'ya Türk kuvvetleri kumandanlığına atandığı Zürih kaynaklı olarak veriliyordu ("Von der Goltz to go to Mesopotamia", The Times, 7 Aralık 1915). *The Times* 9 Aralık'ta Kütü'l Amâre'deki kuvvetlerin John Nixon kuvvetleri ile güçlendirildiğini bildiriyordu ("British Attacked at Kut-el-Amara. Sir John Nixon Reinforced", The Times, 9 Aralık 1915).

Aralık ayı ortalarından itibaren Kut üzerine başlayan Türk hücumları yer almaya başlayacaktı. Bunlardan *ağır bombardımanın püskürtülmesi* olarak Hindistan Bakanlığı'nca resmi bir bildiri ile Press Bureau'ya ve bu kanalla da *The Times*'a bilgi geldiği görülmektedir. *The Times*'da savaşın gidişatını gösteren haritalara da yer veriliyordu ("Turks held at Kut". "Defence of Kut", The Times, 14 Aralık 1915). Aşağıda bölgeyi gösteren harita birden çok kez haberlerle birlikte kullanılacaktı. 16 Aralık tarihli haberde ise Türk kaynaklarından servis edilen haberin doğru olmadığı ve Kut'taki mevkiinin korunduğu belirtiliyordu ("Turkish Repulse at Kut. Inaccurate Reports from Constantinople", The Times, 16 Aralık 1915.) Peşpeşe günlerde çıkan haberlerde Kut savunması sırasında Türk kuvvetlerinin savunmayı kırmak amaçlı gerçekleştirdikleri hücumlarda büyük kayıp verdikleri Arap kaynaklarına göre 2000, ancak General Townshend'in tahminine göre de 1000 kişi kaybetmiş oldukları üzerinde duruluyordu. *The Times*'da haberin kaynağı olarak Hindistan Bakanlığı gösteriliyordu ("Gen. Townshend Stand. 1000 Turkish Losses. Successful Defence of Kut", The Times, 17 Aralık 1915; Haber aynı içerikle *The Manchester Guardian*'da da yer bulmuştu; "Encouraging news of position at Kut

from General Townshend”, The Manchester Guardian, 17 Aralık 1915). Townshend’in verdiği rakamların resmi kayıtlarla kıyaslanması neticesi 1000 rakamının gerçekçi bir tahmin olduğu düşünülebilir. Zira 15-23 Aralık tarihleri arasındaki çatışmalarda Türkler subay sınıfından 13 şehit, 14 yaralı, er sınıfından da 325 şehit, 551 yaralı ve kayıp vermişti (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1979: 462). *The Times*’da Selman-ı Pak Muharebelerinden itibaren Kut’ta sıkışan İngiliz birliklerinin durumu sıklıkla haber olacaktı. Bir harita eşliğinde Tizpon (Ctesiphon-Selman-ı Pak) Muharebesi hakkında detaylı bilgiler veriliyor ve kaynağın *Mezopotamya seferi kuvvetlerinden bir görevli* olduğuna yer veriliyordu. Haber Selman-ı Pak’taki çatışmaları Hindistan ordusunun o güne kadar katıldığı en sert çatışma olarak yorumlamıştı. Haberin devamında bölgenin coğrafi ve fiziksel durumu hakkında dikkat çekici detaylar göze çarpıyordu. Yüzlerce yıl boyunca nehirlerin taşıdığı alüvyonların oluşturduğu toprak yapısının Mezopotamya’nın iklimsel yapısını nasıl etkilediği anlatılıyordu. Öylesine betimleyici ifadeler göze çarpıyordu ki okuyucuya adeta bölge gözler önüne serilmeye çalışılıyordu. Buna göre kuvvetli rüzgârlar geniş ovalarda estiğinde toz bulutları oluşturuyordu. Kasım akşamları yazın nemli ve boğucu sıcaklığının aksine sıcaklık dondurucu değerlere iniyordu. Türk birliklerinin Selman-ı Pak’ın iki tarafına yerleştiğini ve karargâhların yakın olduğunu belirten haberde Türklerin ellerinden gelenin en iyisini yaptığı ve *kırılacak en çetin cevizin Tizpon (Selman-ı Pak) tahkimatları* olabileceğini yazıyordu. 24 Aralık gecesi yaşanan çok kanlı çatışmalarda yaşanan kayıplara karşılık Türklerin çok daha ağır kayıp verdiği oldukça dramatik ve edebi bir anlatıyla veriliyordu: *“gecenin soğuğu, su isteği, yaralıların toplanması gereği askerlere kısa bir ara verdirdi, ölümlerin arasında uyurken de pek çok çatışma birkaç saat içerisinde gerçekleşti. [Aydın] 23’ü biterken korkunç bir rüzgar çıktı ve bir toz bulutu sahayı birkaç saatliğine gizlemişti bu durum bize çatışma alanını gözleme imkanı verdi. Her ne kadar kayıplarımız olsa da Türklerin kayıpları daha korkunçtu. Onlar [Türkler] inatla sonuna kadar savaştı...siperler ölüleriyle dolu ve insan yığını ile dolu alan, başarılı bir atışın buraya isabet ettiğini gösteriyordu”* (“The Struggle at Ctesiphon. One of the Indian Army’s Greatest Battles.”, The Times, 17 Ocak 1916). Aynı gün yaşanan çatışmaları gösteren bir harita bu uzun betimlemelere eşlik ediyordu.

Kaynak: The Times, 17 Ocak 1916.

Aralık ayının sonlarına yaklaşırken çatışmaların sertleştiğine değiniliyordu ("Fierce fighting at Kut", "Big attack on Kut", The Times, 28 Aralık 1915). Yeni yılın ilk gününde *The Times*'in yedinci sayfasında Kut ile ilgili haberde çatışmalara ve kayıplara yer veriliyordu. Hindistan Bakanlığı'na General Townshend tarafından verilen bilgiye göre 29 Aralık'ta Tigris nehrinin sağ sahilinde kuvvetli makineli tüfek ateşi ile icra edilen çatışmanın ardından taraflar yaralıları almak için dört saatlik ateşkes ilan etmişlerdi. Aynı haberde *tarafsız raporlara göre* Türk tarafının çok ağır kayıp verdiğini bildirdiğine değinilmesi dikkat çekiciydi. 29 Aralık 1915 gecesi *Christmas fighting (Noel çatışması)*'de üçü subay 71 kişinin öldüğünü, 309 kişinin de yaralandığını yazdı ("A Relieving Column for Kut. Christmas Losses under 400", The Times, 1 Ocak 1916). Bundan sonra bir süre çatışmaların kesildiğine dair haberler yer buldu ("No Attack on Kut since Christmas date. General Townshend's Report", The Manchester Guardian, 30 Aralık 1915). Burada sözü edilen çatışmalar Kudeyra kalesi mevkiine Türk birliklerince gerçekleştirilen iki kademeli taarruzlardı. Gerçekten de bu saldırılarda Türk tarafı 12 subay şehit, 20 subay yaralı vermişti. Ayrıca 378 er şehit, 545 er yaralı olmak üzere 955 Türk askeri savaş dışı kalmıştı. İngiliz tarafının iki aşamalı bu taarruzlarda kayıplarının 1625 kişi olduğuna tespit edilmişti. Bundan sonra Kut'ta sıkışan İngiliz birliklerinin kurtarılması için girişimler başlayacaktı. Fransa ve Hindistan'dan getirilen takviye kuvvetleri Hint Ordusu ikinci kurmayı General [Sir Fenton] Aylmer kumandasındaydı. General Aylmer'a verilen emir General Townshend kuvvetlerinin kurtarılmasıydı. 12

Aralık 1915'te Ammare'ye gelerek emir ve komutayı aldı (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1979: 484-500). General Aylmer'in emriyle İngiliz kuvvetleri 4 Ocak 1916'da yola çıktı. Bundan sonraki günlerde Türk ve İngiliz kuvvetleri arasında çatışmalar yaşandı. Ocak'ın ilk günlerinden itibaren Kut'ta sıkışan İngiliz birliklerinin kurtarılması için birliklerin yola çıkarıldığına dair çeşitli kaynaklara bağlı haberlerin The Times'da yer bulmaya başladığı görülmektedir. Delhi'de yayınlanan bir haberde General Aylmer'in Kut'taki birlikleri kurtarmak için yola çıktığı 13 Ocak'tan itibaren şiddetli çatışmaların yaşandığı ve Türklerin çekilmeye başladığına değiniliyordu. ("Kut under Siege. Relief force advancing. Battle on Tigris", The Times, 17 Ocak 1916). The Times'in haberi doğrudu. Vadikela mevkiinde gerçekleşen muharebelerde Türk tarafı gerçekten de büyük kayıp vermişti. Felahiye mevkiine çekilmişti. 20 Ocakta The Times, Meclis'teki görüşmelerden yola çıkarak General Aylmer'in kuvvetlerinin tekrar dört gün içerisinde tekrar saldırıya geçmeyecekleri bildiriliyordu ("Kut Relief Force Delayed", The Times, 20 Ocak 1916). Gerçi bu haberin yayınlanmasından bir gün sonra 21 Ocak'ta General Aylmer'in yeni taarruz gerçekleştirdiğine değiniliyordu. Saldırının oldukça çetin hava şartları altında gerçekleştiği, aşırı yağış nedeniyle İngiliz taarruzunun başarısız olduğu, iki tarafın da kayıplarının çok olduğu belirtiliyordu ("Check before Kut", The Times, 24 Ocak 1916). I. Felahiye Muharebesi olarak kayda geçen bu taarruz bölgede yaşanan en şiddetli muharebelerdendi. Bu muharebelerde İngilizler istedikleri başarıyı gösteremedi.

were dropped with into the Bosporus. German Army there from the Dardanelles of these 10 Turkish ... In their favor the likelihood of such many being repeated the Turkish nation of

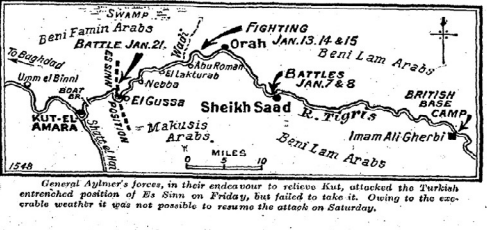
A CANAL
SION.
ATEMENT.
ESPONDENT.)
ANAMA, JAN. 23.
son that he cannot opening of the Canal into of the movement shipping will be given ensure a permanent me telegraph under losing official state open the Canal until a is reasonably assured it presents sufficient during four months show of interrupted by ice of the channel, to gain able to have reasonable maintain this gain even ve cannot. As soon as e recommended that the routine shipping work, and proceeding favora all of the Canal, and through the Canal, and as possible will be given for such routes. Vessel

BRITISH FRONT.

ENEMY-MADE CRATER OCCUPIED.
The following telegraphic dispatch has been received from General Headquarters in France:—
SATURDAY, 9 P.M.—To-day artillery on both sides has been active at Fécourt.
We have bombarded enemy works successfully about Hulleb, Riechenberg, and Pillemer. Enemy sprung a mine near the Commaes Canal, causing some damage to our trenches. We have occupied the crater.
SUNDAY, 6.35 P.M.—There has been some mining activity at Maricourt, Hulleb, and Giverville.
We have successfully bombarded hostile works about Monchy and Feulignies.

(FROM OUR CORRESPONDENT.)
NEW YORK, JAN. 23.
The British Embassy to-day issued the following statement:—
A distinguished Belgian Jesuit priest lately received by the Holy Father has given the following account of his audience to a Dutch chaplain in the Belgian Army:—
"The Pope told me, and told me to repeat it in the trenches to the men, the officers, and even to the King himself, that he considers Belgium has a right to complete liberation from Germany, and that he will never consent to offer his good offices for the re-establishment of peace unless Belgium has all her territories in Europe and Africa restored to her with the privileges of her liberties and her international rights as they existed before, and this without prejudice to her claim for adequate indemnity and the restoration of all private property."

THE FIGHTS FOR KUT.

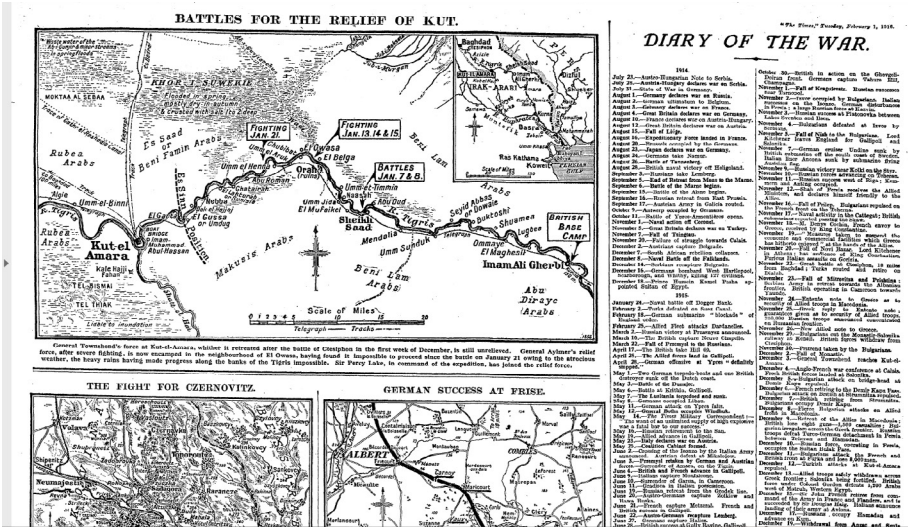

General Aylmer's forces, in their endeavor to relieve Kut, attacked the Turkish entrenched position of Es Sinn on Friday, but failed to take it. Owing to the excessive weather it was not possible to resume the attack on Saturday.

Multiple small news snippets from The Times, including 'GORGAN ANCHER AND LILLY BRAYTON', 'THE SPANISH MATR', 'FROM OUR CORRESPONDENT.', 'NEW YORK, JAN. 23.', 'THE FIGHTS FOR KUT.', 'THE SUCCESS OF THE CHRISTMAS SEASON.', 'A LUNCH IN WONDERLAND.', 'EVENINGS ONLY.', 'THE PASHA'S VISIT.', 'GLOBE THEATRE.', 'PLOT OF MY HEART.'

Amsterdam kaynaklı olarak Reuters'in Türk raporu birebir veriliyordu ("The advance on Kut", "The Turkish Report", The Times, 26 Ocak 1916). Diğer taraftan kuşatma altındaki Townshend'in bu durumunun 50. gününde olduğu ancak ihtiyacı olan yiyecek ve yaşam malzemelerine sahip olduğu hatırlatılıyordu ("The Kut rescue force", The Times, 27 Ocak 1916).

The Manchester Guardian daha belirsiz bir biçimde haber yapıyor ve Aylmer'in kuvvetlerinin pozisyonunu koruduğuna değiniliyordu. İngiliz basını içerisinde Liberal gazetelerden biri olarak kabul edilen Manchester Guardian için şu tanım yapılıyordu: "1914'te ulusal basının resmini tamamlamak için, hem editörler hem de kamusal konularda hesaba katılması gereken iki Liberal gazeteyi de dahil etmeniz gerekiyor. Birincisi C.P. Scott'un sahip olduğu ve editörlüğünü yaptığı *Manchester Guardian* idi. Scott 10 yıl evvelinde (1914'den 10 yıl evvel) parlamentodaydı ve önde gelen Liberallerle özellikle Lloyd George (David Lloyd George 1863-1945) ve Lord Loreburn (Robert Reid, I. Earl Loreburn, 1846-1923) ile yakın temastaydı. Scott ve onun mükemmel personeli ulusal ve uluslararası konularda otorite olarak algılanacak biçimde konuştular ve Guardian haklı olarak Barnes ve Delane'nin yönetimindeki *The Times*'tan çok az derecede etkiye sahip bir gazetecilik otoritesi olarak tanımlandı." (McEwen: 182: 479, "Turkish Retreat from Line nearest Kut", The Manchester Guardian, 28 Ocak 1916). Ocak 1916 sonunda kurtarma operasyonu haberleri ön plandaydı. Kurtarma amaçlı gönderilen birlikler ile Türk kuvvetleri arasındaki çatışmalar oldukça detaylı haritalar ile ele alınıyordu. İlerleyen günlerde, 9 Şubat'ta Kut'ta yaşanan gelişmeleri oldukça detaylı anlatan uzun bir yazı *The Times*'da yer aldı. *Kut Kuşatması* başlıklı yazıda Hindistan Bakanlığı'ndan alınan bilgiler ışığında operasyonların o güne kadar kat ettiği aşamalara değiniliyor, ardından Türk tarafı ile ilgili duyum ve tahminlere yer veriliyordu. Bunlar içerisinde Türk kuvvetlerinin İngiliz birliklerinin karşılaştıkları güçlüklerden daha fazlasıyla boğuştuğu vurgusu dikkat çekiyordu. Ayrıca Türklerin Erzurum'a yaklaşan Rus birliklerinin baskısını Transkafkasya sınırında hissettiğine değiniliyor, Kut civarında yaşanan sel felaketi gibi beklenmedik doğa olaylarının da süreci zorlaştırdığı hatırlatılıyordu ("The Siege of Kut", The Times, 9 Şubat 1916). Kuşatmanın altmışıncı günü olduğu hatırlatılıyor ve geri çekilmenin düşünülmediği belirtilen haberde General Aylmer ile Türk kuvvetleri arasında yaşanan ve *Türklerin Felahiye Muharebesi* dediği savaşın üzerinden üç hafta geçtiği ve kurtarma hareketi için çabaya devam edileceğine değiniliyordu. Bu haberde de General Townshend'in *yeterli yaşam malzemesine* sahip olduğu, kurtarma kuvvetleri ile günlük olarak iletişim kurduğu mevkide çok büyük sıkıntı içerisinde olmadığı düşünülse de durumun kötülüğü koşullardaki Arap kasabalarındaki hastanelerin yaralıları ile dolu olmasından anlaşılabilir denilmekteydi "(Kut's 60 Days' Siege. No Withdrawal contemplated", The Times, 9 Şubat 1916).

Kaynak: The Times, 1 Şubat 1916.

Şubat ayı başında kuşatma altındaki İngiliz birlikleri bir doğa olayının sağladığı avantajla avunuyor gibiydi. Bu mevsimde yağan yağmurlar nedeniyle Dicle Nehri'nin suları taşmıştı. Taşan sular koruyucu setleri birçok yerlerden delerek özellikle İngiliz savunma hattında diğer taraftan Türk tarafında da önemli precede bataklıklar meydana getirmişti (Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi 1979: 620). *The Times*'da yer alan habere göre yağış nedeniyle taşan nehir Türk kuvvetlerinin kuşatma çemberini geriye itmmişti. Ayrıca yine habere göre sel 50 Türk askerinin hayatına mal olmuştu ("Turks flooded out at Kut. All well in British Camp", *The Times*, 3 Şubat 1916). Oysaki Türk kaynaklarında kabaran suların İngilizlerin Dicle kıyısındaki levazimatlarını sürükleyerek nehrin sol kısmına vurmakta olduğuna değiniliyordu. (Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi 1979: 620).

Şubat ayı itibarıyla İngilizlerin moral motivasyonları ile ilgili haberlerde gerçek bilgilerden çok tahmin ve temenninin ön planda olduğu buna benzer haberlerin arttığı düşünülebilir. Zira 10 Şubatta *The Times*'da yer alan bir başka haberde Mezopotamya'da görev yapan bir görevlinin yazdığı bir mektuba yer veriliyordu. Mektupta Türklerle çatışmalarının detayına yer veriliyor ve savaşın korkunç yönü daha yumuşak biçimde aktarılıyordu: "... Komik bir şey oldu. Türkler iki eski ağızdan dolmalı top mermisini ateşledi. Topun [top mermisi olmalı] biri iki yada üç defa zeminde zıpladı ve bir görevliye çarptı ki bu görevlinin daha önce İngilizce konuştuğu duyulmamıştı.'lanet olası bombalar', İngiliz subay onun arkasına kapaklandı ve soluğu kesilmişti ancak yaralı değildi..." ("Letters from Kut. Surprise for the Turks", *The Times*, 10 Şubat 1916). Benzer nitelikli bir diğer haberin kaynağı ise Edmund Candler idi. Habere göre General Townshend dikmek için sebze tohumları talep etmişti. Diğer bir isteği ise gramofon iğnesi idi.

Erzurum'un sükûtu haberinin Kut'ta sevince neden olduğu ve Türk hatlarına top atışlarıyla kutlandığını bildiriyordu (Edmund Candler, "General Townshend's invincibles. Sowing vegetable seeds at Kut", The Times, 26 Şubat 1916. Bu haber de Türk basın özetlerinde yer almıştı. Haber tamamen Türkçeye çevrilmişti. HR.MTV, 768/7_4,5, aktaran: Arşiv Belgelerine Göre Kütü'l Amâre Zaferi, 2016: 103). Neredeyse Kut'un açıklıkla savaşmaya başladığı günlerdi ve bu haberler okuyucuyu dramatik gidişatı sorgulamak yerine Kut'taki birliklerin gündelik yaşamının eğlenceli olduğunu düşündürmeye çalışıyor gibiydi.

Mart ayının başından itibaren İngiliz birliklerini ablukadan kurtarmak üzere General Aylmer kumandasında gönderilen kuvvetler ile Türk kuvvetleri arasında çatışmalar yeniden başladı. 8 Mart'ta gerçekleşen ve Türk tarafınca Sabis Muharebesi olarak kaydedilen muharebelerde Türk kuvvetlerinin saldırısına 8 Mart'ta uğrayan İngiliz birliklerinin 2000 kişi kaybettiğine dair Türk resmi bildirgesi The Times'da görünüyor ancak General Aylmer'in kayıplarının daha az olduğuna değiniliyordu ("Turkish Version of Kut Battle", The Times, 13 Mart 1916). Gerçekten de Mart ayı ile birlikte The Times Kut'ta sıkışan İngiliz birliklerine yardım götürme umudunu kaybetmeye başlıyordu. Su ihtiyacının General Aylmer'in birliklerini geri çekilmeye zorladığı, İngilizlerin geri çekilirken tüm yaralıları alabildikleri yazılıyordu ("Kut relief force falls back. A Check on the way to Kut", The Times, 11 Mart 1916). Verdun ve Kut Muharebeleri'nin ele alındığı haberde geri çekilişin gerekliliğinde söz edilirken tek tesellinin İngiliz kuvvetlerinin fazla zayıf olmaması olarak değerlendiriliyordu ("Verdun and Kut", The Times, 13 Mart 1916).

En dikkat çekici başlık 14 Mart 1916'da *Mismanagement in Mesopotamia* [Mezopotamya'da Kötü Yönetim] şeklinde *The Times*'da görüldü. Burada yaralı İngiliz askerlerin yeterli sağlık hizmeti alamadığı ve Bombay'a nakleden gemilerde donanım, teçhizat, doktor eksikliklerinin hat safhada olduğuna değinilmişti ("Mismanagement in Mesopotamia", The Times, 14 Mart 1916). Bu haber Matbuat Müdüriyeti'nin topladığı basın özetleri içerisinde de yer almıştı. Hatta birebir çevrilen haberin yerli matbuata servis edilerek yayınlanması da istenmişti (HR.MTV, 768/7_4,5, aktaran: Arşiv Belgelerine Göre Kütü'l Amâre Zaferi, 2016: 106-108.). 15 Mart 1916'ta *The Times*'ta *Mismanagement in Mesopotamia* başlıklı bir yazı daha kaleme alındı. Yazı *The Times*'in operasyonlara dair en dikkat çekici eleştirilerinin yer bulduğu ve *home front* yani vatandakilerin aklında ciddi soru işaretleri oluşturacak türdendi. Cepheden bir askerin ifadelerini kapsayan yazı savaş şartlarına göre gerçekten sertti: "*Görünüşe göre Hindistan Hükümeti'nin alışkın oldukları küçük cephe tecrübeleri dışında herhangi bilgileri yok, düşmanın en modern silahlara sahip olduklarını ve Alman patronlarının emirleri altında Batı cephesinde tecrübe edilen her [savaş] aletini kullandıklarını [bilmiyorlar]. Hindistan*

ordusu muhteşem yüksek etkili savaş materyallerine sahip, personeli Batı'daki İngiliz ordusu ile karşılandığında yüksek eğitim görmüş ama Hindistan Hükümeti verimliliğini en iyi şekilde kullanmada başarısız oldu, Esaslı detaylar konusundaki tamahkârlık bu verimliliği daha da azalttı ve İngiliz alışkanlığı olan bir oğlan çocuğunu bir adamın yerine işe gönderilmesi nedeniyle israf edildi."

Yazının devamında daha 1914'de operasyonların başında bandaj ve sargının bittiği Amara'daki sağlık görevlilerinin bandajının olmadığına, antiseptiğin ve anestezi malzemesinin kısa zamanda tükenmesinden dolayı sargı bezlerinin 4-5 kere üst üste sarmaktan başka çare olmadığına değiniliyordu. 2000 yaralı için 200 kişilik hazırlık yapıldığı ve operasyonların başlamasının üzerinden 15 ay geçtikten sonra böylesi eksik hazırlığın ne denli hatalı olduğunun anlaşıldığına yer veriliyordu. Halkın, Townshend'in başarılması mümkün olmayan bir görevle destek olmaksızın gönderilmesinin sorumlusundan, onları vatana güvenle getirmeyi talep ettiğine değiniliyordu. Bahsedilen mesele ile ilgili daha pek çok soru olduğunu söyleyen askerin ismi *Frontier (Sınır/Hudut)* olarak geçmişti. Bu yazı Kut'taki durum ile ilgili en dikkat çekici eleştirel yazıydı. Aslında 13 Martta *The Times*'da savaş muhabiri, İngiliz gazeteci Edmund Candler, kırsalda savaşmanın neden olduğu ağır kayıpları anlatan bir yazı kaleme almıştı. Ancak Candler'in savaş bölgesinden gözlem ve izlenimlerini içeren yazısı oldukça detaylı olmakla birlikte dramatik bir panorama değildi. Bu noktada Edmund Candler ismi dikkat çekicidir. Candler Bağdat'a yolculuğunu iki ciltlik bir eser halinde savaş sonunda yayınlayacaktı (Candler, I-II: 1919). Candler'in *The Times*'a yer alan satırları hem *The Times*'in olayları aktarış biçimi hem de haber kaynağı olarak bölgeye göndermiş olduğu kendi muhabirinin/tecrübeli bir gazetecinin bakış açısını yansıtmaya açısından önemlidir. İngiliz literatüründe sıklıkla kabul edilen yenilginin sebebi olarak gösterilen iklim ve çevre koşullarının zorlayıcı etkisini Candler dikkat çekici biçimde ele alıyordu: "*Şeyh Saad, Wadi ve Sueike Marsh hakkında yazmak için çok miktarda görüşümüz var ancak böyle bir girişimin düşmana yardımcı olabileceğine dair bilgi aldık. Birkaç ay sonra belki, tüm detayları için izin verilir, ve halk iradesi çatışmalardaki birlikler hakkında öğrenebilirler...*" Bazı detayların operasyonların sürmesinden dolayı verilmediğine değiniliyordu. Nispeten uzun sayılabilecek bu yazıda genç teğmenlerin olağanüstü çabaları edebi bir dille anlatılıyordu (Edmund Candler, "A frontal attack near Kut", *The Times*, 13 Mart 1916). Candler'in buraya ulaştıktan sonra Kut'taki gelişmeleri ismiyle bildirdiği haberlere yer verildiği görülmektedir. Candler, Tigris üzerindeki bir yerleşim yerinden bildirdiğine göre Martın 8'den beri bir değişiklik olmamıştı. Kuşatmanın 104. günü olduğu hatırlatılıyor ve diğer bazı detaylara yer veriliyordu ("Still 23 miles from Kut. No Ground Gained", *The Times*, 21 Mart 1916, Candler ve haberleri hakkında kapsamlı bir değerlendirme için bkz: Polat 2020: 255-283).

The Times'ta Nisanın ilk gününde Kral George'un General Townshend'a gönderdiği 14 Şubat tarihli telgrafa yer verilmesi dikkat çekiciydi. Bu telgrafta General Townshend ve birliklerinin muhteşem direnişlerinin takdir edildiği ve onların direnişinin güçlenmesi için ellerinden gelen her şeyi yapacaklarını bildirdiğine yer veriliyordu (*The King's message to Kut*", *The Times*, 1 Nisan 1916; *Royal Message to General Townshend*", *The Manchester Guardian*, 1 Nisan 1916.). İngiliz kuvvetlerinin tesliminden yaklaşık 20 gün önce Kut'a doğru İngiliz birliklerinin bir kez daha yürüttüğü harekate yer veriliyordu. Savaş Bakanlığı'nın yaptığı açıklamada General [Percy] Lake'in raporuna istinaden operasyonların *memnuniyet verici biçimde* sürdüğüne değiniliyordu ("A Move Towards Kut", *The Times*, 6 Nisan 1916). 6 Nisan tarihinde General Lake'in resmi raporu aynen yayınlanıyor ve 12 ve 13. sayfalar neredeyse tamamen Kut operasyonlarına ayrılıyordu ("Mesopotamian Dispatches. The Advance to Kut. Battles on the Karun and Euphrates", *The Times*, 6 Nisan 1916). 7 Nisanda haberin devamı niteliğinde Kut üzerinde baskının arttırıldığı uzun biçimde anlatılıyordu. Resmi olarak General [George Frederick] Gorringe'nin General Aylmer'in yerine getirildiği ve onun da 5 Nisanda Türk hatlarına saat 05.00'da bir saldırı yaptığına değiniliyordu ("The Push for Kut. Kut advance Continued", *The Times*, 7 Nisan 1916). Sanayi hatlarına yapılan saldırıların hava şartlarının durumu zorlaştırması nedeniyle başarısız olduğu değerlendiriliyordu ("The next line at Kut. Another assault in preparation. Floods increasing.", *The Times*, 8 Nisan 1916. "British near Kut. Advance in terrible", *The Manchester Guardian*, 23 Mayıs 1916). Kut'a çok yaklaşıldığı haritalı bir biçimde aktarılıyordu. Nisan ayının ortalarına yaklaşılrken Türk yetkililerinden alınan resmi bir deklarasyona yer veriliyordu. 12 Nisan tarihli Türk makamlarının duyurusuna göre Sir P. Lake'in 9 Nisan tarihli saldırısının ardından İngiliz askerlerinden 3000'nin ölü bedenleri siperlerden toplanmıştı. Ancak General Lake toplam ölü ve yaralı miktarının dahi bu rakamın çok altında olduğunu belirtmişti. Savaş Bakanlığı'nın duyurusunu veren gazete hem Türk makamlarının verdiği 3000 ölü tespitine yer veriyor hem de sözü edildiği şekliyle General Lake'in ifadesine yer veriyordu. Yazının devamında yaralı askerlere sağlanan sağlık hizmetinin memnuniyet verici olduğuna yine General P. Lake'in ifadesinden yola çıkılarak değiniliyordu. 4500 kişinin Tizpon'da hayatını kaybettiği belirten haber 300 kişinin de geri çekiliş esnasında 1915 Aralığı'nın başlarında ve 200'den az olmayan askerin de Christmas saldırısında hayatını kaybettiğini belirtiyordu. Kut'taki İngiliz askerlerinin kurtarılması için gerçekleştirilen girişimler sıralanmaktaydı. Bu haber Kut'ta İngiliz hareketinin nasıl geliştiğini baştan sona özetliyordu. Haber şöyleydi: 3 Aralıkta Townshend'ın kuvvetleri Tizpon'dan Kut'a ulaştı. 5 Aralıkta Türklerin ilerleyen kolları Şeyh Saad'a ulaştı. 8 Aralık'ta beş günlük saldırı başladı. 18 Aralıkta Garnizon'un kayıpları 1127'e yükseldi. 25 Aralık'ta şiddetli saldırılar yaşandı. 6 Ocak'ta kurtarma birliklerinin ilerleyişi başladı. 7 Ocakta Şeyh Saad çatışması yaşandı.

21 Ocak'ta İngiliz saldırısı Ümmülhannah'da yaşandı. 13, 17, 19 Şubat'ta Kut'a bomba saldırısı yaşandı. 6 Mart'ta es Sin'e saldırıldı. 5 Nisan'da General Gorringe Türklerin Ummel Hannah ve Felahiye'deki birinci ve ikinci hatlarını aldı. Sanaiyat'a saldırıldı. General Gorringe burayı alamadı ("Four Months in Kut. Relief Force Hampered. The British losses", The Times, 14 Nisan 1916). Nisan ayının devamında kurtarma operasyonundaki İngiliz birliklerinin faaliyetlerine yer verilmeye devam edildi. *The Times* bölge ile ilgili haberlerde operasyonları zorlaştıran hava durumuna yer vermeye devam etti ("The Sanna-i-yat barrier. More Advanced lines taken. Tigris weather", The Times, 17 Nisan 1916). 25 Nisan'da Savaş Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya yer veriliyordu. Buna göre Sanaiyat mevkiine 23 Nisan'da bombardıman yapıldığına değiniliyordu. Aynı haberin devamında Türk kaynaklarının İngiliz kayıplarının 2000 ölü ve toplamda 3000 zayıat verdiğini ancak bu rakamlara asla güvenilemeyeceğine değiniliyordu. Ayrıca Amsterdam kaynaklı Türk kaynakları haberde 21 ve 22 Nisan'da Felahiye'deki Türk pozisyonlarının aralıklarla bombalandığına arkasından da yarım tümenlik bir kuvvetle saldırıldığı iki saatlik süngü muharebesinden sonra İngiliz birliklerinin 3000 kişi kaybederek geri çekilmeye mecbur kaldığı bildiriliyordu. Haberi *The Times* yorumlamadan veriyordu ("Kut attacks continued. All-day bombardment. Turkish estimate of our losses", The Times, 25 Nisan 1916). Aynı günkü İngiliz gazetesi teslimine az süre kala ilginç, kısa bir habere yer veriyordu. Temiz dövüşen Türk imajını güçlendirmek istenilmesine de İngilizlerin teslim olmasına yaklaşık dört gün kala böyle bir haberin yer bulması tesadüf olmamalıydı. *Savaştaki Türk* başlığı taşıyan haberde Mezopotamya'da bir görevliden alınan bilgi aktarılıyordu. Türk hatlarına düşen bir İngiliz uçağının iki pilotunun öldürüldüğünü ardından gelen bir Türk uçağından bir mesaj atıldığına değiniliyordu. Bu mesajda pilotların öldürülmesinden dolayı üzgün olduklarını zira kaçtıklarından dolayı öldürüldükleri yazılıydı. Bu görevli *The Times*'ta yayınlanan mesajının devamında şu ifadelerle yer veriliyordu: *bu gerçekten güzel bir mesaj, onların centilmen olduklarını gösteriyor. Bizim esir düşen askerlerimize iyi davrandıklarını hatta çok iyi davrandıklarını duydum. Türklerin bizden nefret ettiklerini düşünmüyorum, onlarla savaşmak zorunda olmak üzücü.* ("The Turk in War", The Times, 25 Nisan 1916). Kut'ta Türklere esir düşen İngiliz askerlerini zorlayıcı bir süreç bekliyordu. Özellikle er sınıfındaki askerler çoğunlukla yürüyerek sevk edilmek zorunda kalmıştı. Pek çoğu esaretle ilgili hatıralarını ülkelerine döndükten sonra yayınladı. (Barber 1917). Barber Kut'un tesliminden sonra iade edilen hasta/yaralı askerlerdendi ve Anadolu'ya seyahat etmemişti. (Neave, 1937; Neave, Kut'un düşüşünden sonra Bağdat'a oradan da Yozgat'taki kampa ulaşan askerlerdendi. Jones, Hill, London 1921, C.L. Woolley, 1921. Kastamonu da esaret günlerini anlatan bir diğer İngiliz askeri ise Bishop, Lane, 1920, Sandes, 1919, Long 1938. Miller, 1969, Braddon 1969.)

Bu haber yaklaşan teslimiyet kararı öncesi dikkat çekiciydi. 28 Nisan günü *The Times* bir İngiliz gemisinin ele geçirildiğini bildiriyordu. Bu haber 13 Nisan'da yine Amsterdam kaynaklı Türk makamlarının resmi bildirgesinden alınmıştı ("Kut relief operations. Reported capture of British vessel", *The Times*, 28 Nisan 1916.) 24 Nisanda İngiliz ve Hint birliklerin çeşitli ihtiyaç maddelerini taşıırken ele geçirildiği 29 Nisanda daha geniş haber oldu. İngiliz uçakları sözü edilen geminin Kut'un dört mil doğusunda Magasis'de bulunduğunu tespit etmişti. Aynı günkü gazetede Edmund Candler'in kaleme aldığı bir yazı da yer alıyordu. *Son saldırıda Türklerin ağır Kayıpları* başlıklı haberde Türklerin avantajlı pozisyonundan sürüldüğü Sanaiyat'a yapılan saldırıda makinalı tüfek ateşiyle Türklerin büyük kayıp yaşadığına değiniliyordu ("Kut Supplies. Desperate dash up the Tigris. Relief ship captured", Edmund Candler, "Turks' heavy losses in recent attacks", *The Times*, 29 Nisan 1916).

The Times'da teslim oluşun ardından çıkan ilk haber savunmanın kahramanca süren beş aylık sürecini ele almaktaydı. General Townshend ve İngiliz kuvvetlerinin beş aylık kuşatma altında gösterdikleri direnişin savaşın en uzun ve en çetin kuşatmalarından olduğu hatırlatılıyordu. Habere göre kurtarma ekipleri de ellerinden gelenin en iyisini yapmıştı. Tekrar tekrar gerçekleştirdikleri saldırılar Dicle'nin su baskını nedeniyle başarısız olmuştu. 21 Kasım Basra'da başlayan İngiliz hareketinde İngiliz birliklerinin işini en fazla zorlaştıran meselenin *Mezopotamya yazı* olduğu iddiası ünlü Doğu bilimci Mark Sykes'in ifadesine yer verilerek güçlendiriliyordu: *Sonbaharda askerlerimizle Kut'ta bulunan Sir Mark Sykes tecrübelerini şu sözlerle özetlemektedir: bu İngiliz askerleri çok temiz ve çok neşeliler, bu sefer boyunca mükemmel bir iş başardılar. Sıcağa, haşerata, sıvrisineklere, çiftte görevlere, görevdeki ağır zayıflara ayrıca sıcak ve güneş çarpmasına ve sıtmaya dayandılar.*("The story of Kut", *The Times*, 1 Mayıs 1916). Sykes'in sözlerinden alıntılanarak verilen ve kahramanca bir direnişin zorluğunu anlatmak için kullanılan sözcükler içerisinde "açlığa" yer verilmemesi dikkat çekiciydi. Oysaki Türk kuvvetlerinin kuşatması altındaki birlikler için en zorlayıcı etkiyi gıda yetersizliği oluşturmuştu. Golç Paşa Irak grubuna 29 Kanun-ı sani 1331 (11 Şubat 1916)'da gönderdiği şifrede muhasara ile aç bırakma tekniğinin önemine vurgu yapıyordu: *Mütemadiyen gelen mevsûk ve husûsî haberlere nazaran Arablar Kûtü'l-Amare'ye erzâk idhâline muvaffak oluyorlarmış. Bu da ancak nehren ve-yâhûd sağ sahilde düşman tarafından işgal edilen hatdan olabilir. Kut'u düşürmek için açlık en müessir vesâitden biri olduğundan Kût'un aşağı ve yukarı kısımlarıyla hattı tarassud eden kıtaâta, bu husûsa fevk-al-âde ehemmiyyet ve dikkat atf eylemelerinin emr ve tenbîhi ricâ' olunur* (Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, 2016: 88).

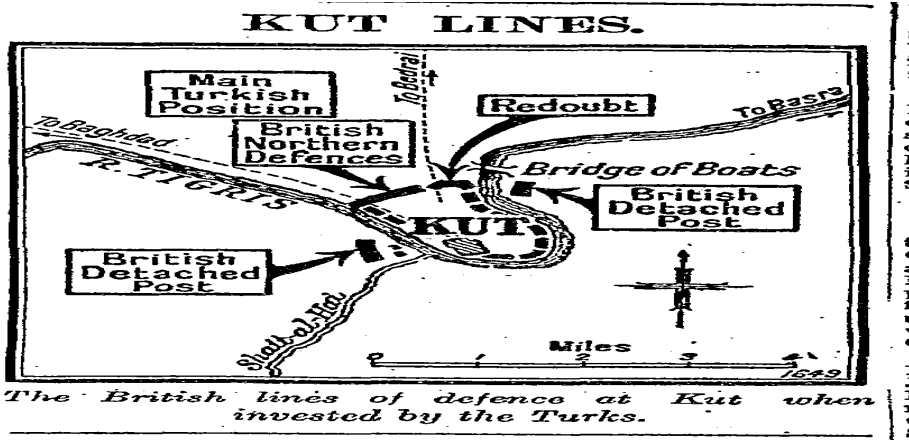
143 günlük kuşatmanın başarısızlıkla yani teslimiyetle sonuçlanması İngiltere savaş performansı açısından oldukça trajikti.

Aslında aynı günkü *The Times*'in yedinci sayfasında Kut'un düştüğü kısa bir biçimde belirtilirken açlık ile ilgili zorlaştırıcı etki burada zikrediliyordu. Haberde Kut'un düştüğü açıkça belirtiliyordu: "*Kut düştü. 143 gün General Townshend'in birlikleri Tigris üzerindeki, çöl köyünde toplanmıştı, saldırıları defettiler, açlık tehlikesi baş gösterene kadar kuşatma altında direnişi sürdürdüler*" ("Fall of Kut", *The Times* 1 Mayıs 1916). Savaş Bakanlığı teslimiyetin ardından şu haberi veriyordu: "*her daim hatırlanacak kahramanlık ve cesaretle 143 gün süren direnişin ardından General Townshend ihtiyaç maddelerinin tükenmesiyle teslim olmaya mecbur oldu. Bunu yapmadan evvel silahlarını ve cephanesini yok etti. Kumandası altındaki kuvvet bütün rütbe ve gruptan 2970 İngiliz askeri, 6.000 Hint askeriydi.*" ("Gen. Townshend surrenders. 9000 Troops captured. Guns Destroyed", *The Times*, 1 Mayıs 1916). Açlıkla ilgili daha açık bir ifadenin *The Manchester Guardian*'da yer aldığı görülmektedir. Haberde General Townshend ve 9000 askerin teslim olmasının açlık yüzünden olduğu haberin başlığına yansıyor (Haberin başlığı gazete tarafından belirlenmişti ancak kaynak *The Times*'in bölgedeki muhabiri Edward Candler idi. Edward Candler, "Kut starved out", *The Manchester Guardian*, 1 Mayıs 1916). Birkaç gün sonraki haberde de yine birliklerin ihtiyaç duydukları ihtiyaç maddelerinin karşılanması için günlük un miktarının 4 oza (yaklaşık 290 grama) düşürüldüğüne değiniliyordu ("The last ration", *The Manchester Guardian*, 10 Mayıs 1916). *The Times*'in Mezopotamya'daki muhabiri Edward Candler'in gönderdiği bilgiler *The Manchester Guardian*'da da farklı başlıklarla ve haberin kaynağının Candler olduğu belirtilerek yayınlanıyordu ("The Siege of Kut. Story of Garrison's Long Struggle", *The Manchester Guardian*, 15 Mayıs 1916). Diğer taraftan *The Times* aynı gün Alman kaynaklı bir habere de yer veriyordu. Alman *Vossische Zeitung* gazetesi Mareşal von der Goltz'un hazırlığı ile kuşatmanın Türklerin zaferine yol açtığını ve bu zaferin *Büyük Britanya'ya vurulmuş en ağır darbe* olduğuna yer vermişti ("Credit claimed by Germans", *The Times*, 1 Mayıs 1916; Bu haberden yola çıkarak *The Manchester Guardian* da bir değerlendirme yazısının yer aldığı görüldü. Haberde Almanların zafer olarak gördükleri gelişmenin aç bırakılarak bir ordunun teslimi sağlamak olduğunu, asla silahla kazanılmış bir zafer olmadığını söylüyordu. Bu haberlerin hislerle hareket edilmemesi gerektiğini hatırlattığına değiniliyordu. Haber *The Manchester Guardian*'da da Alman kaynaklarına dayandırılarak aktarılıyordu; "As the Germans see it. The Fall of Kut", *The Manchester Guardian*, 4 Mayıs 1916). 1 Mayıs'ta *The Times*'ta yer alan haberlerin Türk matbuat özetlerine de yansıdığı görülmektedir (HR.MTV, 768/18_1, 1 Mayıs 1916; aktaran: Arşiv Belgelerine Göre Kütü'l Amâre Zaferi, 184-188). Ancak haberin içeriğindeki bilgilerin bir kısmı doğru olmakla birlikte haberin tonunda Hükümete karşı sert çıkış ya da hesap sorar bir hava yoktu. Oysa Türkçe haber özetinde haberin başlığı *Kütü'l Amâre'nin Sükûtu* şeklinde çevrilmişti. Oysaki orijinal haber başlığı *The Story of Kut*.

Heroic Defence (Kut'un Hikayesi. Kahramanca Savunma) şeklindeydi. Mayısın ikinci günü Kut ile ilgili haberleri *The Times* Hollanda'dan aldığını bildiriyordu. Bu haberlere göre Türkler General Townshend'a koşulsuz teslimiyet teklifinde bulunmuşlar ve Townshend'da kabul etmişti. Townshend'ın kılıcı kendisinde bırakılmıştı. Kuşatma altındaki İngiliz birliklerine yardım ulaştırmak için her yolun denendiği, havadan erzak atılmaya çalışıldığı ancak bu uçakların Türklerin makineli tüfek ateşiyle düşürüldüğüne değiniliyordu ("Last days at Kut", *The Times*, 2 Mayıs 1916). Townshend'ın kılıcını taşımaya Halil Paşa'nın izin verdiği Alman kaynaklarına dayalı olarak aynı sayfada veriliyordu ("The Efforts to save Kut. Failure of old British Aeroplanes. Gen. Townshend keeps his sword", *The Times*, 2 Mayıs 1916. *The Manchester Guardian*'da Halil Paşa'nın Townshend'a gösterdiği centilmen tavır sonraki günlerde de ayrıntılı biçimde ele alındı; "Turkish General's Chivalry", *The Manchester Guardian*, 10 Mayıs 1916) . Aynı tarihlerde verilen haberlerde Türk imajı ile ilgili olumlama aşağı çekmek istemişçesine düşmanına bile centilmence davranan Türk imajını sarsan ve müttefikinin görevli kumandanını katledebilen bir Türk imajı çizen bir haber aynı sayfada yer aldı. 19 Nisan 1916'da Bağdat'ta vefat eden Von der Goltz Paşa'nın Bükreş kaynaklı *Journal des Balcans* isimli bir gazeteye dayalı olarak bir Türk görevli tarafından vurularak öldürüldüğü yazıyordu. Haber oldukça ilginç detaylar içeriyordu: "*Journal des Balcans'a göre Von der Goltz bir Türk subay ile masada otururken revolverden çıkan üç kurşunla vuruldu. Suikastçinin adı Ali Abdullah, 17. Anadolu Birliğine mensup. Von der Goltz iki saat sonra öldü. Cinayet 14 Nisan saat 6'da teyid edildi. Almanların gözden düşüşü artıyor, Genç Türk partisi birbirine düşman kollara ve Almanlara karşı bölündü.*" ("Von der Goltz reporetd shot by a Turk", *The Times*, 2 Mayıs 1916).

Teslimiyetin ardından esirlerin durumlarıyla ilgili gelişmelere yer verildiği görülmektedir. Buna göre 3 Mayıs'ta General Lake'den alınan bilgiye dayanarak yaralı ve hasta İngiliz esirlerin Müslüman Türk askerleri ile becayış yapılacağına değiniliyordu. Ayrıca Roma kaynaklı bir habere dayanılarak İstanbul'dan alınan bir habere göre İngiliz esirlerin Anadolu'nun ortasında bir kampa nakledileceklerine değiniliyordu. Haberin devamında Türklerin tarafsız bir devlet tarafından kampları denetlemesine Ocak 1916'da izin vermesine rağmen Nisan ayı itibarıyla yeniden kısıtlamaya gittiği ve bunun güçlü biçimde protesto edildiğine değiniliyordu. Haberin devamında şu ifadeler dikkat çekiyordu: *Mezopotamya ve Gelibolu'daki operasyonlar da neredeyse evrensel bir şahitlik var ki o da Türklerin esirlere nazik ve insancıl davranmıştır.* ("Garrison to be interned in Anatolia", *The Times*, 3 Mayıs 1916). Lordlar kamarasında yapılan konuşmalar arasında Lord [Charles] Beresford'un General Townshend'ın kahramanca savunmasından dolayı Türk kumandanının kılıcını kendisinde kalmasına izin vermesinin, eğer doğruysa, çok etkileyici olduğunu söylediği konuşmalardan direkt alıntılar haber olarak yer aldı ("House

of Lords. Lord Kitchener and the Kut Surrender”, The Times, 5 Mayıs 1916). Yaralı esir askerlerin değişimiyle ilgili haberler ilerleyen günlerde yer bulmaya devam etti (“Continuous Fighting on Tigris”, The Times, 6 Mayıs 1916, “Wounded from Kut”, The Times, 8 Mayıs 1916, “Last wounded from Kut. A total 1136”, The Times, 11 Mayıs 1916. Kut’ta Türklere esir düşen İngiliz askerlerin esareti İngiliz ve Türk arşivlerine dayalı olarak bir doktora tezi kapsamında ele alınmıştır: Ersaydı, 2017). The Times’in 11 Mayıs 1916 tarihinin 6. Sayfasının tamamı Kütü’l Amâre haberlerine ayrılmıştı. Mezopotamya birlikleri kumandanı John [Eccles] Nixon’un Hindistan Bakanlığı’na basılması için sunduğu detaylı rapor bu haberlerin başında yer alıyordu. Nixon’un raporu 46 maddeden oluşuyordu. Tam sayfayı kaplayan haberde Kut’taki İngiliz pozisyonuna oldukça net biçimde görülebilecek bir harita eşlik ediyordu (“Ctespion and Kut. Sir John Nixon’s Dispatch”, The Times, 11 Mayıs 1916).

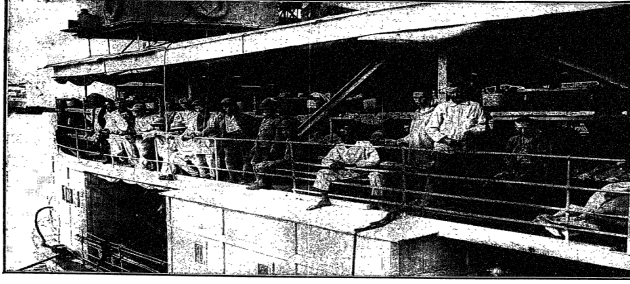
Kaynak: The Times, 11 Mayıs 1916.

Diğer gazetelerin London Gazette’den alıntılacağı Nixon’un bu uzun telgrafında Bağdat yönünde ilerleme hedefinden Kut’ta savunma pozisyonuna çekilişinin detaylarına yer veriliyordu. *The Manchester Guardian*’da Nixon’un raporu çok özet biçimde yer bulmuştu (“Townshend’s Campaign on the Tigris. Story of Ctespion Battle and Retreat”, The Manchester Guardian, 11 Mayıs 1916).

The Times’da teslimiyetin ardından ilginç bir tartışma okuyucuya yansıtıldı. Teslimiyet ve pek çok askerın savaş dışı kalmasına yol açan Bağdat üzerine ilerleme konusunda karar sorgulanıyordu. Haberde yer alan detaylarda yetersiz kuvvetlerle Bağdat’ta ilerleme konusunda çeşitli belgelerin orjinallerine yer vererek bir tartışma ortaya konuluyordu. Townshend’a eksik kuvvet ve teçhizatla Bağdat’a ilerleme emrini kim vermişti, bunu Townshend protesto ettiği halde ilerlemesi yönünde zorlanmış mıydı? Hindistan Bakanlığı, Hindistan

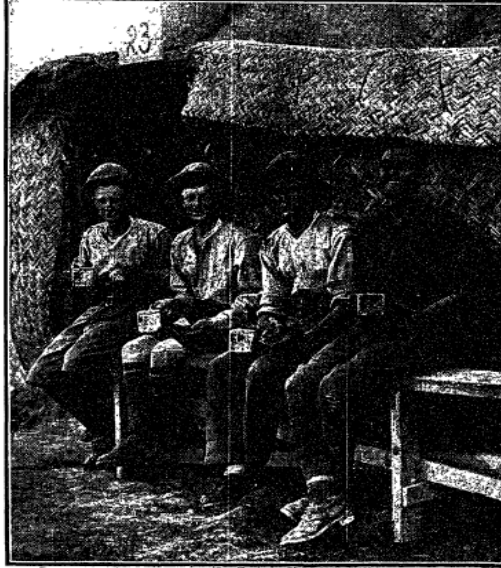
valiliği ve *The Times*'de yer alan iddialar şeffaf biçimde tartışılıyordu. Yenilginin sorumlusu bulunmaya çalışılıyordu ("The Baghdad advance. General Townshend's protest. An article in The Times", *The Times*, 30 Mayıs 1916).

Öte yandan teslimiyet kararının ardından İngiliz kamuoyu için Kut'taki İngiliz askerlerinin vaziyeti öncelikli ilgi alanıydı. Hasta ve yaralı esirlerin serbest bırakılmasıyla ilgili *The Manchester Guardian* oldukça dikkat çekici görsellere yer veriyordu. Aşağıda görüldüğü üzere bir hastane geminin güvertesindeki askerlerin hızlı biçimde İngiliz hatlarına taşındığı ve tedaviye başlandığına değiniliyordu.

Kaynak: *The Manchester Guardian*, 12 Haziran 1916.

Bir diğer görselde ise kısa süre tedaviden sonra gülümseyen yüzleriyle İngiliz askerleri görülüyordu.

Kaynak: *The Manchester Guardian*, 12 Haziran 1916.

The Times'in Mezopotamya'daki kendi muhabiri olan Edmund Candler'in 3 Mayıs'ta Kurna'dan yazdığı uzun bir yazısı 15 Mayıs'ta yayınlandı. Kuşatmanın kısa tarihçesi ve önemli gelişmeleri hatırlatan

yazıda birliklerin karşılaştığı yiyecek sıkıntısı ayrıntılı biçimde anlatılıyordu (Edmund Candler, “The Story of Kut. A Fight with Hunger. Gen. Townshend’s Great Defence”, *The Times*, 15 Mayıs 1916.) Birliklerin açlıkla savaştığı açıkça yazılıyordu. Birkaç gün sonra Edmund Candler Kut’tan gelen İngiliz-Hint askerleri ile yaptığı görüşmeleri gazeteye yazmıştı. Kut’taki hastaneden sevk edilen dört İngiliz subayı Kut’taki yiyecek ve ihtiyaç maddesi sıkıntısının Şubatta başladığını belirtmişti. Kuşatmanın son günlerinde günlük ölüm oranının 8 İngiliz 21 Hintli olduğu bu ifadeye yer bulmuştu (Edmund Candler, “Five months in Kut. Defenders’ own narrative”, *The Times*, 19 Mayıs 1916. Edmund Candler’in *The Times*’da yayınlanan ifadeleri *The Manchester Guardian*’da da yer bulmuştu; “British sufferings at Kut. Weak with Hunger. Soldiers unable to Carry their kit”, *The Times*, 19 Mayıs 1916). *The Times* Kut kuşatmasının detaylarını Mayıs ayı içerisinde vermeye devam etti. Ancak 22 Mayıs’tan itibaren Kut’ta yaşanan gelişmeler boyut değiştirdi. Savaş Bakanlığı’ndan yapılan açıklamaya göre Türkler Beit Eissa/daki (Beytülisa?)avantajlı konumlarını terk etmişlerdi. Bu arada İran’da ilerleyen Rus birliklerinin de General Gorringe kumandasındaki İngiliz birliklerine katıldığına değiniliyordu (“Russian join British. Meeting on Tigris”, *The Times*, 22 Mayıs 1916). Mayıs ayının sonlarına doğru Türklerin geri çekilmekte olduğunu düşündüren avantajlı pozisyonları terk etmeleri yanında esirlerin durumları ile ilgili gelişmeler takip edilmekteydi. İstanbul’daki Amerikan büyükelçiliğinden alınan habere göre General Townshend’in İstanbul’a getirildiği, Prinkipo Adası’nda uygun bir yere yerleştirildiği ve tam anlamıyla serbest davranmasına müsaade edildiğine değiniliyordu. Yine Amerikan elçiliği pek çok subay ve askerini halen Kut ve Bağdat’ta olduğunu, bir kısmının da Şam’a gönderildiğinin anlaşıldığını bildirmişti. Esirlerin ihtiyaçları hakkında özel anlamda habere henüz ulaşılammıştı. Ancak Bağdat’taki Amerikan konsolosluğu iletişim kurmak ve gerek duyulan maddelerin temininde yardım etmek için görevlendirilmişti (“Internment camp of Gen. Townshend”, *The Times*, 23 Mayıs 1916; Benzer içerikle; “An Island. Where the Turks will inter General Townshend”, *The Manchester Guardian*, 23 Mayıs 1916). Haziran ayı içerisinde Kut’ta esir düşen ve hayatlarını kaybeden İngiliz askerlerinin listelerinin *The Times*’in çeşitli nüshalarında yer aldığı görülmüyordu (Roll of Honour. The Defenders of Kut”, *The Times*, 7 Haziran 1916). 27 Haziran’da esir olan 490 askerinin isimleri de kayıplarla birlikte yayınlanıyordu (“Roll of Honour. Prisoners at Kut”, *The Times*, 27 Haziran 1916). Townshend’in İstanbul’a ulaşmasıyla ilgili detayların *Daily Mail* ve *Daily Express*’de haber yapılırken kullanılan dil İngiliz diplomat Mark Sykes’ı rahatsız edecek ve bu konuda Dışişleri Bakanlığı’na bir yazı yazmasına neden olacaktı. Sykes, Türkleri centilmenler olarak düşündürecek görsellere ve bilgilere yer vermenin İngiliz savaş performansı ve Doğu siyaseti açısından yıpratıcı olacağına değiniyordu (Polat 2015:131-145). *Daily Mail*, *Daily Express*’in kullandığı ve Mark Sykes’ın eleştirdiği görseli kullanmasalar da İngiliz gazeteleri Townshend’in İstanbul’a ulaştığını

haber yaptılar (“General Townshend at Costantinople”, The Observer, 11 Haziran 1916). Kut'un düşüşünden sonra *The Manchester Guardian*'da *By a student of war* ismiyle değerlendirme yazısı niteliğinde bir yazının kaleme alındığı görülmektedir. Kut kuşatmasının yaşandığı günlerde İrlanda'da ayrılıkçı isyan baş göstermişti. Çoğu defa Kut'taki gelişmeler ile İrlanda ayrılıkçılarına karşı atılan adımlar aynı günkü sütunlarda yer buluyordu. Buradan hareketle *Dublin and Kut* başlıklı yazıda Kut'un düşmesinin askeri açıdan çok büyük bir talihsizlik olmadığına, Bağdat için güçlerin yeniden dizaynedileceğine değiniliyordu (*By a student of war, “Dublin and Kut”, The Manchester Guardian, 3 Mayıs 1916*).

Yenilginin sebepleri hakkında yetkililerin arasında iletişim eksikliğine dair yukarıda söz edilen şekliyle bazı iddialar yaşandı. Haberlerin yoğunluğunun iyice azaldığı Temmuz ayında da Edmund Candler'in cepheden yazdığı bir yazı Mart ayı içerisinde İngiliz birliklerinin es-Sinn'i mümkün olmasına rağmen neden ele geçirmediğini soruyordu (Edward Candler, “The march on Kut. Surprise that failed”, The Times, 15 Temmuz 1916). Ancak yine de Ağustos ayından itibaren Kut ile ilgili The Times'in haberlerinin ana eksenini esirler oluşturuyordu. 10 Ağustos'ta Kut'tan geçen bir yolcunun verdiği bilgilere yer veriliyordu. Buna göre esir İngiliz askerlerinin Tarsus'a yürüdüğünü görmüştü. Haberin devamında verilen bilgiler The Times'in haberlerde izlediği objektif bakış açısını göstermesi açısından dikkat çekicidir: “*Çok kötü vaziyetteydiler. Bir deri, bir kemik*”. Haberde ayrıca General Townshend'in karısı ve kızının İstanbul'a gelmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak üzere söz verdiklerine yer veriliyordu. Haberde Ankara'dan gelen Asteğmen P.N.E. Edmonds, iyi olduklarını Anadolu'da bir hayli rahat olduklarını bildiriyordu. The Times'ta yer alan ifadelerine bakılırsa sadece dört satır yazmalarına izin veriliyordu (“Prisinoers from Kut”, The Times, 10 Ağustos 1916). Yine Ankara'dan yazan dört Kut esiri İngiliz subayı ile ilgili haberde Ankara'nın ikliminin oldukça iyi olduğu ve her şeyi yapmalarına izin verildiğine, ancak paraya ihtiyaçları olduğuna değiniliyordu. Bir diğer esir kartpostalında iki aylık zorlu yürüyüşten sonra Yozgat'a ulaştıklarını ve kıyafet, aspirin, phenacetin (ateş düşürücü), çay gibi ihtiyaç maddelerine gereksinim duyulduğu belirtiliyordu. Yozgat'tan gelen bir diğer kartpostalda da yine iklimin sertliğinden dolayı kalın kıyafetler özellikle isteniyordu. Bunun dışında İngiliz esirler rahat olduklarını belirtiyorlardı. Kastamonu'dan gelen bir diğer esir mektubunda rahat olduklarını hobi olarak el yapımı ayakkabı diktiğini yazıyordu ve bu mektuplar The Times'ta yer buluyordu (“The Kut prisoners. Requests for Money and parcels”, The Times, 14 Ağustos 1916). *Esir Mektupları* başlıklı bir haberde gazeteye bilgi veren bir kadının kardeşi hakkında aldığı bilgilere göre İngiliz asker Bağdat'tan bir hastaneden 3 Haziran'da yazmıştı. Mektubunda kendilerine iyi davranıldığını, diğer altı subay ve erle birlikte olduğunu bir gece sonra kuzeye doğru hareket edeceklerini yazmıştı. Aynı

haberde adı geçen bir diğer kişide Mr. Courthope-Munroe idi. Osmanlı Kızılayı vasıtasıyla oğlu 33. Hint Birliği üyesi Teğmen C.H. Courthope-Munroe'den bir kartpostal almıştı. Kut'ta esir alınan Teğmen kartpostalda iki aydır kuzeye yürüdüklerini yazıyordu. Bir diğer kişi de oğlunun Afyonkarahisar'da tutulduğunu yazıyor, oğlundan aldığı mektupta bazı arkadaşlarının Ankara'ya gönderildiğini yazdığını aktarıyordu ("The Kut Prisoners. More Letters", The Times, 11 Ağustos 1916). 20 Ekim'de Sir Percy Lake'in resmi olarak Savaş Bakanlığı'na gönderdiği Kut'ta hizmet eden subayların tam listesini yayınladı ("The fight for Kut. List of Mentions in dispatches", The Times, 20 Ekim 1916). Aynı zamanda Kut'ta hizmeti geçen ve Kral tarafından onurlandırılan görevlilerin de isimleri yayınlanmıştı. İlk başta General Townshend yer alıyordu ("Honors and Rewards", The Times, 20 Ekim 1916). Esir kamplarından gelen haberlerle ilgili okuyucularından alınan çeşitli mektupların *The Times*'de yayımlandığı görülmektedir. Okuyucuların kimlikleri A mother (bir anne), a wife (bir eş), a father (bir baba), another father (bir diğer baba) prisoner's wife (esirin eşi) gibi takma isimlerle veriliyordu ("Kut prisoners. A war Office muddle", The Times, 30 Ekim 1916.). Ayrıca bazı Kut esirleri *The Times*'in editörüne mektup yazarak eksiklerini sıralıyordu. Yozgat'ta tutulan İngiliz esiri havanın soğuk olmasından dolayı sıcak tutacak kıyafetlere ihtiyaç duyduklarını, İstanbul'un verdikleri kıyafetlerin hem türünün hem de bedeninin uygun olmadığını yazıyordu ("A Kut prisoners", The Times, 14 Kasım 1916).

The Times'da Ekim ayı içerisinde 19 Ocak'tan 30 Nisan'a kadar geçen süreçte Kut kuşatmasının seyrini anlatan Sir Percy Lake'in raporu yayımlandı. Tüm gelişmeler 64. Maddede ele alınıyordu. Diğer taraftan The Manchester Guardian gazetesi de savaş ile ilgili yayınladığı savaş ile ilgili külliyyatın 49. sayısında Kut'un düşüşünü konu aldı. General Aylmer tarafından gerçekleştirilen girişim sırasında yapılan hatalar ve *Kızılhaç skandalı* da tartışıldı ("The Siege and fall of Kut", The Manchester Guardian, 9 Ağustos 1916).

Sonuç

Kut'ta İngiliz birliklerinin sıkıştırılması ve yardım girişimlerinin 29 Nisan 1916'da gerçekleşen teslimiyet ile son buluşu İngiltere'nin I. Dünya Savaşı sırasında yaşadığı en ciddi depresyonlardandı. Bu süreç teslimiyetin ardından da Türklere esir düşen İngiliz askerlerinin sayısı ve durumları ile ilgili haber olma değerini devam ettirdi. Bu çalışma sırasında örnekleriyle olayların haber olarak nasıl ele alındığı detaylı biçimde incelendiğinde açıklıkla görülmüştür ki, İngiliz basınının önemli gazetelerinde Kut'taki gelişmeler ile ilgili olayların gerçekliğine birhayli yakın haber yapılabilmisti. Bu noktada savaş döneminde İngiltere'de basının tam anlamıyla bağımsız olduğu fikrine kapılmak yanlış olacaktır. Zira daha savaşın Avrupa'da başladığı günlerde İngiltere'de sansür servisi çalışmaya başlamıştı. Gazetelere uygulanan sansürün en

basit hali gazetelere haber ajanslarından gelen bilgilerin verilmeden evvel çeşitli biçimlerde sansürlenmesi biçimindeydi. Bu durum sözü edilen haberin tamamen servis dışı tutulması, değiştirilmesi ya da ilgili gazetelere verilmesinin ertelenmesi biçimindeydi (Demm 2017). İngiliz basınında uygulanan sansürü savaştaki diğer Batı devletleriyle kıyaslandığında dikkatli bir özgürlük olarak tanımlamak mümkündür. Yaşananların haber yapılmaması şeklinde bir uygulamanın Kut kuşatması özelinde *The Times* başta olmak üzere *The Manchester Guardian* gibi gazetelerde olmadığını söylemek mümkündür. Ancak bu zorlayıcı kuşatma ile ilgili gelişmelerin tüm çıplaklığıyla yansıtıldığını düşünmek yanlış olacaktır. Açlık, açlığa bağlı ve diğer faktörlerin tetiklediği çeşitli hastalıklara bağlı ölümlerin görüldüğü Kut kuşatmasının ardından gelen teslimiyetin haber yapılırken yumuşatıldığı görülmektedir. İngiliz kumandanı ve 13 bin kadar askerin esaretinin haber yapılırken de benzer yumuşatmaya rastlanmaktadır. Townshend'in kılıcının kendisinde bırakılması, oldukça rahat şartlarda ve tamamen serbest şartlarda tutulduğunun belirtilmesi ardından da esirlerden gelen mektuplarda tutuldukları bölgelerde hava ve insani şartlarının katlanılabilir olduğundan bahsedilmesi sözü edilen yumuşatmanın bir yansımasıdır.

Kut ile ilgili haberlerin kaynağı olan *The Times* muhabiri Edmund Candler'in cepheden haber verebilmesinin önünü açan hukuki düzenleme İngiltere'de 1915'in başında yapılmıştı. Savaşın başında Savaş Bakanı Lord Kitchener cephe yakınında bulunan herhangi bir muhabirin tutuklanmasını veya cepheden kovulmasını emretmişti. Yapılan düzenlemenin ardından akreditasyonu olan muhabirlerin cepheye yakın hatlara sıkı kontrol altında girmesine izin verildi. Cephede yalnızca ordu görevlilerinin görüntü almasına izin veriliyordu. Yalnızca resmi iletişimle gelen bilgiler basılabiliyordu (Rose 2001: 2647-2649).

Sansürün uygulanış biçimi her ne kadar hem kurumsal açıdan kontrol hem de oto-kontrol biçiminde cereyan etmişse de Kut'ta yaşananlar özellikle *The Times*'da ele alınan bazı konular Lordlar ve Avam kamarasında cereyan eden konuşma/tartışmalara dayanmıştı. Özellikle Townshend'in eksik mühimmat ve kuvvetle Bağdat'a ilerlediği yönünde tartışmalar bu şekilde haber olabilmisti. Zira Fransa ve İtalya'nın aksine Avusturya, Almanya ve İngiltere savaş sırasında parlamento tartışmalarını sansürlememişti (Demm 2017).

Sonuç itibariyle Kut'ta sıkışan İngiliz birliklerinin 29 Nisan 1916'da teslimiyle sonuçlanan gelişmeler *The Times*'in sütunlarına taşınırken çeşitli süzgeçlerden geçmişse de İngiliz okuyucu gelişmeleri nerdeyse olaylara eş zamanlı ve gerçekliğe çok yakın biçimde öğrenebilmekteydi. Bu noktada İngiltere'de kamuoyunun sahip olduğu gücün basının tutumunda etkili olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle halkın basından beklentisinin göz önüne alınarak yürütülen bir hayli

profesyonel sansür yönteminin Kut'taki gelişmeler haber yapılırken de uygulandığını söylemek gerekmektedir.

Finansal Destek ve Teşekkür / Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

Kaynakça

- Akandere, O. (2016). "Kütü'l-Amâre Zaferi'nin Türk Ve Müttefik Devletler Kamuoyundaki Yansımaları", *Kütü'l-Amâre Zaferi. I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*, ATAM Yay.
- Aksakal, M. (2010). *Harb-i Umumi Eşiğinde. Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Arşiv Belgelerine Göre Kütü'l Amâre Zaferi*, (2016). Devlet Arşivleri Başkanlığı Yay.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, (2004).118.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, (2016). 65/137.
- Barber, C. (1917). *Besieged in Kut and After*, William Blackwood and Sons.
- Barker, A.J., (1967). *A Biography of Major-General Sir Charles Townshend*, Cassell,
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi. Irak-İran Cephesi*, (1979) Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay.
- Bishop, H.C.W (1920). *A Kut Prisoner*, John Lane.
- Boyar, E. (2009). "Savaş ve Basın: Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı ve İngiliz The Times Gazetesi (1919-1922)", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 36/:2.
- Braddon, R. (1969). *The Siege*, The Viking Press.
- Candler, E. (1919). *Long Road to Baghdad*, Vol. I-II, Cassell and Company Ltd.
- Demm, E. (2017). "Censorship" in 1914-1918 online. International Encyclopedia of the First World War, ed. Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer and Bill Nasson, Freie Universität.
- Ersaydı, A. (2017). *İngiliz Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Esirler*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Jones, E.H., Hill, C.W. (1921). *The Road to En-Dor, Being an account of how two prisoners of war at Yozgat in Turkey won their way to Freedom*, John Lane The Bodley Head Ltd.
- Keleşyılmaz, V. (1999). "Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşına Giriş Süreci", *Erdem*, 11/31.
- Küçükvatan, M. (2013). "İngiliz Basınında Osmanlının Kut'ül-Amare Zaferi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/26.
- Long, P.W. (1938). *Other Ranks of Kut*, Williams and Norgate Ltd.
- Mcewen, J. (1982). "The National Press during the First World War: Ownership and Circulation", *Journal of Contemporary History*, 17/3.
- Metin, B. (2016). "Türk Basınına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Kutü'l Amâre Zaferi", *Kütü'l-Amâre Zaferi. I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*, ATAM Yay.
- Miller, R. (1969). *Kut. The Death of an Army*, Secker&Warburg.
- Neave, D. L., (1937). *Remembering Kut*, Arthur Barker Ltd.
- Polat, Ü.G. (2015). "Esir Kut Komutanı Townshend'in İstanbul'a Getirilişi ve İngiliz Savaş Basınına Müdahale", *Akademik Ortadoğu*, 9/ 2.
- Polat, Ü. G. (2020). "Cepheden Haber Var: Edmund Candler ve Mezopotamya Seferi (1916-1918)", *History Studies*, 12/1.
- Rose, T. (2001). "World War I. Britain", *Censorship. A world Encyclopedia*, Vol.1-4, Ed.

Derek Jones, Routledge.

Sandes, E.C.W. (1919). *In Kut&Captivity with Sixth Indian Division*, John Murray.

Saygı, T. (2011). *İngiliz Generali Townshend ve Türkler, Türk Dostu Komutan*, Paraf Yay.

Shaker, A (2016). "The Coverage of Mesopotamian Campaign in the Egyptian Newspapers : Al-Ahram as an Example", *Kütü'l-Amâre Zaferi. I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*.

The Manchester Guardian

The Times

Townshend, C. F.V. (1920). *My Campaign in Mesopotamia*, Thornton Butterworth Limited.

Woolley, C.L. (1921). *From Kastamuni to Kodos, Being a Record of Experiences of Prisoners of War in Turkey, 1916-1918*, Basil Blackwell.

Uyar, M. (2020). *The Ottoman Army and the First World War*, Routledge Pub

Extended Abstract

Geographical explorations, the Industrial Revolution in Western countries and the role of *The Times* during the Siege of Kut al-Amara reflects a nuanced approach to wartime reporting, designed to balance public morale with the realities of military setbacks. As one of Britain's leading newspapers, *The Times* occupied a unique position; it was both a conduit for official government narratives and a reflection of broader societal attitudes. Its coverage of the Mesopotamian Campaign, particularly the events surrounding the siege and eventual surrender at Kut, reveals deliberate editorial choices aimed at shaping public perception. Initially, *The Times* adopted an optimistic tone when reporting on British advances into Mesopotamia. Articles highlighted the region's strategic importance and portrayed the campaign as a necessary measure to safeguard British interests in the Persian Gulf and beyond. Early victories, such as the capture of Basra and other key locations along the Tigris River, were presented as evidence of British military superiority and organizational prowess. This framing was consistent with the broader narrative of imperial confidence that characterized British media during the early stages of World War I. However, as the campaign progressed and the challenges of the Mesopotamian theatre became apparent, *The Times* began to subtly shift its tone. Reports on the harsh geographical conditions -scorching heat, flooding, and the prevalence of diseases such as dysentery and cholera-became more prominent. While these accounts served to elicit sympathy for British and Indian troops enduring such hardships, they also functioned as a preemptive justification for setbacks on the battlefield. By emphasizing environmental and logistical difficulties, *The Times* subtly deflected blame away from military leadership and strategy. During the siege of Kut, *The Times* carefully managed its coverage to sustain public morale while preparing readers for the possibility of unfavorable outcomes. Initial reports from Kut described the resilience and resourcefulness of General Townshend and his troops, framing their position as a temporary setback that would soon be alleviated by reinforcements. This narrative aligned with the broader British wartime ethos of perseverance and eventual triumph. As the siege wore on, the tone of *The Times* began to reflect a growing sense of urgency and concern. Detailed accounts of the deteriorating conditions within Kut -severe food shortages, the spread of disease, and the mounting toll on both British and Indian soldiers- highlighted the human cost of the campaign. However, these reports were carefully calibrated to maintain a sense of hope. For example, articles often emphasized the ongoing efforts of General Aylmer's relief forces, portraying their repeated attempts to break the siege as acts of courage and determination, despite their lack of success. The editorial stance of *The Times* during this period also reflected a broader strategy of damage control. While acknowledging the hardships faced by the besieged troops, the newspaper avoided direct criticism of military leadership. General Townshend's decision to remain in Kut, despite the challenges of sustaining his forces, was initially framed as a calculated risk that demonstrated his commitment to the campaign's objectives. Similarly, the failures of relief attempts were attributed to external factors, such as the strength of Ottoman defenses and the unforgiving terrain, rather than to strategic miscalculations.

When the surrender of Kut became inevitable in April 1916, *The Times* adopted a restrained approach in its reporting. The newspaper acknowledged the event but avoided sensationalism, focusing instead on the broader context of the war. Headlines and articles downplayed the scale of the defeat, framing it as a temporary setback in an otherwise successful effort to counter Ottoman ambitions in the Middle East. This approach was consistent with the newspaper's role as a stabilizing influence on public opinion, seeking to prevent the erosion of support for the war effort. One of the most striking aspects of *The Times*' coverage was its emphasis on the resilience and sacrifice of British and Indian soldiers. Articles frequently highlighted acts of heroism and endurance, portraying the troops as exemplars of imperial values. This narrative served to humanize the participants of the campaign while reinforcing the idea that their sacrifices were meaningful and justified. At the same time, the newspaper's focus on the hardships endured by Indian soldiers reflected a broader effort to acknowledge their contributions to the Empire's war effort, albeit within a framework that maintained the hierarchical relationship between Britain and its colonies. In the aftermath of the surrender, *The Times* played a key role in shaping the public discourse around the treatment of prisoners of war. Reports on the conditions faced by British and Indian captives during their forced marches to internment camps in Anatolia elicited widespread sympathy and outrage. By emphasizing the suffering of these soldiers, the newspaper helped to galvanise support for efforts to secure their release and improve their conditions. However, these accounts also redirected attention away from the strategic failures that had led to the surrender, focusing instead on the humanitarian aspects of the campaign's aftermath. The editorial decisions of *The Times* during the Siege of Kut illustrate the delicate balancing act required of wartime

journalism. On the one hand, the newspaper sought to inform the public about the realities of the campaign, including its challenges and setbacks. On the other hand, it was mindful of its role in sustaining public morale and support for the war effort. This dual responsibility influenced not only the content of its reporting but also the tone and framing of its narratives. For instance, while The Times reported on the logistical difficulties faced by British forces, it often framed these issues as evidence of the unique challenges of the Mesopotamian theatre rather than as failures of planning or execution. Similarly, the newspaper's portrayal of Ottoman forces was carefully calibrated. While acknowledging their successes, The Times often attributed these to factors such as superior knowledge of the terrain or the use of local tribal alliances, rather than to inherent military superiority. This approach helped to preserve the perception of British dominance, even in the face of defeat. The broader implications of The Times' coverage extend beyond the immediate context of the Mesopotamian Campaign. By shaping public perceptions of events such as the Siege of Kut, the newspaper played a key role in mediating the relationship between the government, the military, and the general public. Its reporting highlighted the challenges of maintaining public trust and confidence during a protracted and increasingly costly conflict. The lessons of The Times' wartime journalism remain relevant today, offering insights into media, public opinion, and military strategy interplay. The newspaper's ability to navigate the complexities of wartime reporting, balancing transparency with the need to sustain morale, reflects the enduring challenges of responsible journalism in times of crisis.

In summary, the role of The Times during the Siege of Kut al-Amara exemplifies the intricate dynamics of wartime reporting. Through careful editorial choices and a nuanced approach to narrative construction, the newspaper sought to fulfil its dual responsibilities of informing the public and supporting the broader war effort. Its coverage of the campaign and its aftermath underscores the power of the press to shape not only public perceptions but also the historical memory of key events.